

Šouša, Jiří, jr.: Obecní majetek v Čechách 1848–1938.

Základy právní úpravy a vývoj komunálního majetku v Čechách v letech 1848–1938

Praha: Karolinum 2009, 223 stran + přílohy. ISBN 978-80-246-1497-7

Ladislav Vojáček*

Vznik obecní samosprávy, který musíme vnímat jako bezprostřední výsledek revoluce let 1848–1849, představoval jeden z nejvýznamnějších momentů ve vývoji vztahu státu a obyvatelstva na našem území. A to i přes to, že v podmínkách nastupujícího bachovského neoabsolutismu se obecní samosprávě příliš nedařilo a ani v následujících letech nebylo její fungování bezproblémovou záležitostí (ba spíše naopak – problémů, s nimiž se potýkala, bylo více než dost, jak ostatně názorně dokládá recenzovaný text). Znamé konstatování z uvozovacích ustanovení k provizornímu obecnímu zákonu z roku 1849, že „základem svobodného státu jest obec svobodná“, totiž nebylo nijak nadnesené. A nic na tom nemění, že slovní spojení „obec svobodná“ v té době vyjadřovalo, jak si mnozí z čtenářů jistě uvědomí, něco trochu jiného než dnes (bylo je možné ztotožnit s územní samosprávou jako takovou; neboť původní předpisy předpokládaly vznik obcí na místní, okresní a krajské úrovni; pozdější posun ve významu slova „obec“ předznamenal fakt, že zmíněný prozatímní obecní zákon byl proveden jen na místní úrovni). Říšský obecní zákon a navazující zemské obecní zákony z počátku šedesátých let, tvořící základ definitivní úpravy obecní samosprávy, proto patří k nejvýznamnějším právním předpisům naší moderní historie nejen díky své dlouhé platnosti, ale zejména pro význam materie, kterou upravovaly.

Jak je zřejmé již z názvu publikace, kterou chci čtenářům našeho časopisu krátce přestavit, předmětem zájmu jejího autora není problematika obecní samosprávy v její plné šíři. To by s ohledem na zvolené

období, vymezené roky 1848 a 1938, vedlo ke vzniku v podstatě jen informativního přehledu či esejistického zamyšlení nad principy obecní samosprávy, nebo by autor musel napsat dílo daleko obsáhlejší. Čtenář navíc velmi rychle pozná, že právní úprava obecního majetku a nakládání s ním, na niž se náš pražský kolega Jiří Šouša jr. soustředil, představuje problematiku daleko složitější, než by se na první pohled mohlo zdát. Navíc, pokud je čtenáři alespoň trochu blízká problematika dnešní územní správy, ví nebo snadno zjistí, že jde také o problematiku velmi aktuální, protože spousta současných majetkoprávních otázek je spjata s historií obecního majetku a bez znalosti starší právní úpravy a pochopení jejich nuancí je nelze správným způsobem rozšifrovat a řešit.

Autor ke zkoumanému problému přistoupil způsobem obvyklým v právněhistorických pracích zabývajících se dalšími časovými úseky. Po naznačení vlastního postupu, podání přehledu o dosavadním zpracování zvolené problematiky, úvodní teoretické pasáži a stručném historickém pohledu před vymezené období sledoval v chronologické posloupnosti vývoj právní úpravy obecního majetku v kapitolách, vymezených významnými státoprávními změnami na našem území. Začal obdobím let 1848–1849, kdy se obce a jejich majetek konstituovaly, pokračoval neabsolutistickým obdobím a přes konstituční fázi vývoje habsburské monarchie se dostal ke kapitole věnované právní úpravě obecního majetku v období první Československé republiky. K těmto kapitolám pak jako jakýsi speciální exkurs připojil pasáž věnovanou majetku statutárních měst, jimiž v Čechách byly Praha a Liberec.

* doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

Velmi významnou součástí práce je úvodní teoretický výklad o obecním (komunálním) majetku, neboť umožní čtenáři poznat, co všechno se skrývalo za tímto stručným označením. Umožní poznat základní rozdíl mezi obecním jměním (podle dikce občanského zákoníku z roku 1811 „*věci, ze kterých jsou příjmy určeny ku hrazení obecních výdajů*“) a do roku 1919 existujícím obecním statkem („*věci, které slouží ku potřebě každého člena obce*“), ale zároveň i uvědomit si nejasnosti, spojené s konkrétním vymezením obsahu těchto pojmů, a to, že dobová legislativa k jejich odstranění nepodávala odpovídající klíč, takže musela vypomáhat – ne vždy kvalitní – judikatura a také právní věda. Autor tu v souladu s dobovým nazíráním vysvětluje též rozdíly mezi volným a účelovým jměním a v rámci toho pak odlišnosti právního režimu nesamostatných ústavů a fondů samostatných obecních ústavů či specifický pojem spravedlností (jurisdikcí, užitečných práv), nebo mezi veřejným statkem a obecním statkem v užším slova smyslu, tvořícími ve svém souhrnu obsah pojmu obecní statek (v širším slova smyslu). Sám autor pro potřebu své práce vymezil obecní majetek široce a zahrnul do něj všechny hmotné movité i nemovité věci, které se nalézaly ve vlastnictví obce, a dále pohledávky, práva, jejichž povaha to připouštěla, penězi ocenitelné jiné hodnoty a užitky, z nich plynoucí, i závazky (s. 22). Zároveň však upozornil na to, že o zahrnutí práv do majetku obcí se v dané době vedly teoretické spory.

V kapitolách pojednávajících o jednotlivých vývojových fázích autor pečlivě sledoval roztržistou právní

úpravu velmi rozmanitého obecního majetku a praktické dopady jednotlivých změn. V souvislosti s nimi připomenul i měnící se úkoly obcí, jejichž plnění bylo pochopitelně na obecním majetku do značné míry závislé. Názorně při tom doložil, že vážné nedostatky právní úpravy a rostoucí nároky na plnění sociálních a jiných finančně náročných funkcí obcí vedly už na přelomu 19. a 20. století k jejich velkému zadlužení, které pak provázelo jejich fungování i v následujících desetiletích (a to až za rámec autorem sledovaného období, což dokládá například fakt, že se předlužení obcí řešilo ještě na sjezdu národních výborů v Kroměříži v roce 1948).

Celou práci završuje poměrně obsáhlý závěr, který je rekapitulací toho nejpodstatnějšího, k čemu Jiří Šouša jr. ve svých výkladech dospěl, a vhodně doplňují přílohy, mezi nimiž najdeme například ukázkou inventáře obecního jmění, obecního rozpočtu a rozpočtu obecního ústavu nebo přehled obecních přírážek k výnosovým daním.

Práce kolegy Jiřího Šouši jr. je dokladem jeho schopnosti komplexně, uceleně a přehledně podat výklad o tak složitém právněhistorickém fenoménu, jako je majetek a hospodaření obcí v letech 1848–1938. Čtenáři nabízí vysvětlení důležitých pojmů, rozbor měnící se právní úpravy, pohled na praktickou realizaci jednotlivých právních předpisů a nepřímo i pomoc při řešení některých problémů, před něž jsou postaveni současní funkcionáři obecních samospráv a případně i jiné zainteresované osoby.